

3. Uhde J., Uhde Y. N. Kino in Singapur. *Südostasien: Zeitschrift für Politik, Kultur, Dialog*. Heidelberg: Heidelberg Asian Studies Publishing, 2013. Bd. 29. S. 36–37.

4. Uhde J., Uhde Y. N. *Latent Images: Film in Singapore*. Oxford: Oxford University Press. 2000. XXIV, 255 p.

5. Uhde J., Uhde Y. N. *Latent Images: Film in Singapore*. Second edition. Singapore: Ridge Books, 2010. XVI, 365 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-464-4-12>

Ганус С. О.

*старший викладач кафедри модерної історії України
та зарубіжних країн
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

РЕНЕСАНСНА «ЮНІСТЬ» ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ КИТАЇСТИКИ

Попри обмежені комунікаційні можливості часів середньовіччя, контакти між Європою та Китаєм не переривалися цілком, хоча були спорадичними. Стійкий попит на китайські товари (тканини, лакові меблі, гобелени, побутові речі та модні аксесуари, посуд тощо) укупі з політичними мотиваціями та звичайною людською допитливістю немов магніт вабили мандрівників, купців, місіонерів у пошуку шляхів доступу до Піднебесної, її справжніх та уявних скарбів. На початок Великих географічних відкриттів інформацію про Китай можна було почерпнути з лічених описів подорожей ченців Джованні дель П'єрано Карпіні, Гійома де Рубрука, Одоріко Порденоне, венеційського купця Марко Поло. Не зайве нагадати, що першовідкривачі модерної доби ставили собі за мету знайти найкращий маршрут до омріяних Індії та країни «*Kataj*», а Х. Колумб спочатку припустив, що острови Карибського моря є країною Сіпанго, тобто Японією.

Відома з часів античності дихотомія «Схід–Захід» не є лінійною конструкцією. У різні часи діалектичний зв'язок цього «дуету» мав специфічний модус свого побутування у ментально-географічних конструкціях та культурно-цивілізаційних образах. Слушним виглядає твердження Е.В. Саїда, що Схід – це інтегральна складова європейської матеріальної цивілізації та культури. «Орієнталізм» виражає і

репрезентує її як певний спосіб дискурсу модерних часів [3, с. 11]. Підтвердженням цьому є хоча б той факт, що ідеалізовані уявлення про гармонійне суспільство справедливості і загального щастя автори ренесансних соціальних утопій поміщують десь на Сході, як, приміром, Томас Мор, котрий вказав місцем розташування оспіваного ним ідилічного острова десь на південь від Тапробани (Шрі-Ланки) [2, с. 22].

До слова, Мор черпає інформацію «про найкращий устрій держави і про новий острів Утопію» з вуст уявного співбесідника Рафаїла Гітлодея – португальського мореплавця. Пріоритет у відкритті нових шляхів до країн Південних морів та до Східної Азії належав саме португальцям. Після захоплення Малакки загоном Афонсу де Албукерке у 1511 р. морська брама до Китаю була відчинена і цим поспішили скористатися португальські та голландські негоціанти й мореплавці.

Утім, знайомство з багатющою історією, мовою, культурою традиційного Китаю та створення його цивілізаційного портрету здійснювалась з інших мотивів фахівцями, котрі виконували свої специфічні завдання. Ми не прагнемо применшити значення подорожніх записок авторів, котрі відвідували країну з торговими цілями, хоча вони бачили її крізь західноєвропейські ментальні «окуляри». А ось отці-єзуїти мали зовсім завдання. Методи їхнього вирішення створили передумови одержання більш достовірної інформації про китайсько-конфуціанську цивілізацію, чий образ, створений ними, був значно ближчим до автентики. Вже з моменту заснування Товариства Ісуса у 1534 р. його братія прийняла апостольську обітницю служіння у Святій Землі. А якщо це стане неможливим, то за вказівкою Папи – в інших частинах світу. Один із засновників Ордену єзуїтів Св. Франциск Ксаверій (1506-1552), котрий вже успішно проповідував у Японії, в 1552 р. здійснив першу спробу розгорнути місію і в Китаї. Але не одержавши дозволу мінського уряду, єзуїти з 1563 р. почали таки проповідницьку діяльність у португальській колонії Макао [8, р. 9]. Керуючий східноазійськими орденськими справами Алессандро Валіньяно (1539-1606) з метою її поживлення посередництвом засвоєння китайської мови і глибшого знайомства з умовами країни, через керівництво індійської провінції Ордену, задіяв спочатку Мікеле Руджері (1543-1607), а згодом – знаменитого Маттео Річчі (1552-1610). Обидва вони почали свою місію в Макао, а згодом перенесли її до Гуанчжоу (1583) та Пекіна (1601) [9]. Існування першої єзуїтської місії в Китаї охоплюється 1552-1773 рр., аж поки Орден не був офіційно розпущений папою Климентом XIV. Останні єзуїти доживали своє життя у країні, проповіді у котрій вони віддали багато років.

Місіонерство супроводжувалось збиранням інформації про нововідкриті землі, котра подавалась в деталізованих звітах, листах, а згодом й в оглядових енциклопедичних узагальненнях, що з'являлися раз у раз у європейських видавців. Висловлюється припущення, що кореспондентську систему, коли кожний єзуїт мав регулярно подавати наверх вірогідну інформацію про обставини та успіхи місіонерства, започаткував ще Ігнатій Лойола. З часом листування місіонерів перетворилося в оригінальний літературний жанр [1, с. 92-93], так само, як і листування італійських дипломатів. Вже в XVI-XVII ст. їх активно публікували і використовували як джерело потрібної інформації.

Уславлений М. Річчі, котрий понад 30 років прожив у Китаї, організував свою місію нетривіально і проповідував Св. Письмо не з позицій католицького снобізму, а завойовував авторитет власною вченістю, красномовством та гуманістичними поглядами. Напрочуд швидко засвоївши китайську мову, принципи традиційної філософії та конфуціанську етику, отець-єзуїт вдавався до зрозумілих своїм візаві визначень та асоціацій, демонструючи цим глибинну спорідненість духовно-моральних традицій різних народів [6, р. 60]. Звісно, це полегшувало його місію і збільшувало довіру людей, включаючи і членів імператорської родини та вищих сановників. Результатом креативної діяльності Річчі стало глибоке взаємне знайомство Західної Європи і Китаю з оригінальною культурою, літературою та наукою одне одного. Справжню сенсацію у Мінській імперії справили перекладені китайською «Начала» Евкліда, механічний годинник та виконана у географічній проекції карта. Культурний взаємообмін набув нового імпульсу після упорядкування португальсько-китайського та китайсько-португальського словників. Дивовижно, що у цей початковий період регулярних європейсько-китайських міжцивілізаційних контактів було зроблено так багато, зокрема надруковано значну кількість європейської наукової літератури китайською мовою, що передбачало організацію пулу перекладачів і поліграфістів. Причому ці книги були необхідні не тільки для місіонерської діяльності, а саме для знайомства з досягненнями західної цивілізації [5, р. 3]. Активним промоутером цієї справи якраз і був М. Річчі, усе зроблене котрим і сьогодні викликає щире захоплення.

Естафета продовження знайомства Європи з Китаєм у XVII ст. переходить до німецьких єзуїтів – місіонерів Йоганна Шрека (1576-1630) та Адама Шалля фон Белле (1592-1666). Шрек, сповнений усвідомлення історичної значимості майбутньої подорожі до Піднебесної, писав 18 січня 1616 р. своєму доброму знайомому, медикові та аптекаря папського двору Йоганнесу Фаберу, що він не

готовий навіть задля власної безпеки і комфорту «відмовитися від цієї великої місії в якомусь іншому світі й заповзти в якийсь куток без жодного сенсу чи користі для себе та інших» [4, s. 85].

Українським сюжетом цього романтичного періоду європейської синології є перебування у Китаї єзуїта, сина війта м. Львова Павла Боїма (Бойма) Михайла (1612–1659), різнобічно ерудованої, освіченої та обдарованої людини. Будучи вченим-полімастом, М. Боїм видав цілий ряд праць з ботаніки, традиційної китайської медицини та фармакології, китайсько-латинський та китайсько-французький словники. Вважається, що за китайським прикладом в європейській діагностичній практиці завдяки його популяризаторству почали вимірювати пульс пацієнта. Нарешті, М. Боїм довів, що *Kataj*, про який писав Марко Поло та *China* у португальській мореплавно-географічній традиції – це одна країна, межі котрої аж до пустелі Гобі, Великого китайського муру та Кореї він і описав, а також підготував до друку перший у Європі атлас Китаю у 18 мапах. У 1670 р. паризький картограф і видавець Н. Сансон видрукував загальну карту Піднебесної на основі боїмового атласу [1, с. 93-94].

Значну роль у популяризації знань про Китай у Європі відіграв єзуїт Атанасій Кірхер (1602-1680), так само інтелектуал унікальної обізнаності та вчений-полімаст, автор чисельних праць у різних галузях знання. У Китаї, найшвидше, він не був. Але його компліятивна ерудитська монографія «*China Monumentis, Qua Sacris quâ Profanis, Nec non variis Naturæ & Artis Spectaculis, aliarumque Rerum Memorabilium Argumentis illustrata*» (1667), більш відома під назвою «*China Illustrata*» може упевнено вважатися стартовою у царині європейської синології. До цієї китаїстичної енциклопедії увійшло чимало матеріалів, раніше підготовлених М. Боїмом [7].

У сучасних трактуваннях плідна робота європейських місіонерів і вчених часів Ренесансу оцінюється достатньо високо, оскільки, на думку Е. Цеттла, завдяки їхнім талантам адаптуватися та бути друзями, вони зблизили народи та культури. Трансляція європейської культури в Китаї та китайської культури в Європі в основному є їхньою заслугою [4, s. 82]. У своїх книгах, посланнях, звітах і листах місіонери змальовували захоплюючу картину історії та культури Китаю, викликаючи у Європі живий інтерес і захоплення цією далекою цивілізацією Сходу. Відтак, ці контакти ми можемо вважати динамічним початком пізнавального інтересу до Китаю в Європі, котрий перетворився у модус регулярного освоєння культурно-цивілізаційної спадщини Східної Азії з позицій культурно-цивілізаційної компліментарності та гуманізму.

Література:

1. Лозинський Р. Місіонерські подорожі львівських єзуїтів у XVII – пер. пол. XVIII ст. та їхнє значення для географії. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2020. Вип. 54. С. 91–105.
2. Мор Т. Утопія. *Мор Т., Кампанелла Т. Утопія. Місто Сонця* / перекл. з лат.; вступ. слово Й. Кобова та Ю. Цимбалюка. Київ: Дніпро, 1988. С. 16–114.
3. Саїд Едвард В. Орієнталізм. Пер. з англ. В. Шовкун. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 511 с.
4. Aus Johannes Schrecks Briefen: 1616, 18. Jan., an Faber; Rheinfelden → Rom. *Zettl E. Johannes Schreck-Terrentius SJ 1576 – 1630. Gelehrter und China-Missionar, Sein Leben und Werk*. Konstanz: HTWG Konstanz, 2016. 122 p.
5. Camus Y. Jesuits' Journeys in Chinese Studies / For the «World Conference on Sinology 2007» Renmin University of China, Beijing 2007.03.26-28. 24 p. *Macau Ricci Institute*. 2007. URL: https://www.ricci.ac.org/doc/monographs/1/Jesuits_Journeys_in_chinese_studies.pdf.
6. Jensen L. M. *Manufacturing Confucianism: Chinese Traditions & Universal Civilization*. Durham, USA: Duke University Press, 1997. 444 p.
7. Kircher A. *Athanasii Kircheri E Soc. Jesu China Monumentis, Qua Sacris quâ Profanis, Nec non variis Naturæ & Artis Spectaculis, aliarumque Rerum Memorabilium Argumentis illustrata...* Amstelodami: Janssoniusa Waesberge; Weyerstraet, 1667. 237 p.
8. *Les missions d'Extrême-Orient*. Tours: Alfred Mame et fils, 1902. 190 p.
9. Vermander B. *Jesuits and China*. Oxford Handbooks online. URL: <https://watermark.silverchair.com/352332934.pdf?>